युक्तिमेवाहानीश्वरइति एषह्येवसाधुकर्मकारयतितंयमेभ्योलोकेभ्यउन्निनीषते एषह्येवासाधुकर्मकारयतितंयमधोनिनीषते अज्ञोजंतुरनीशोयमात्मनःसुखदुःखयोः ईश्वरप्रेरितोगच्छेत्स्वर्गंवाश्वभ्रमेववेतिश्रुतिस्मृतिभ्यांक्षित्यंकुरादिकंसकर्तृकंकार्यत्वाद्घटवदितियुक्त्यनुगृहीताभ्यांअस्तितटस्थईश्वरः तदभावेहिस्वतंत्रश्चेतनोनिष्टजनकेकर्मणिनप्रवर्तेत प्रवर्ततेचेद्विद्वानप्यतोस्तिकश्चिच्चेतनोऽधिष्ठाता नचकर्मणःप्रेरकत्वंसंभवति तस्यप्रकृतिकार्यस्यप्रवर्तकत्वायोगात् तथाचपातंजलंसूत्रं निमित्तमप्रयोजकंप्रकृतीनामावरणभेदस्तुततःक्षेत्रिकवदिति निमित्तंपुण्यपापात्मकंकर्मप्रकृतीनांगुणानांप्रयोजकंनभवतिकिंतर्हि जलवत्स्वयंप्रवर्तमानायांप्रकृतौकैदारिकवदावरणभंगायैवकर्माण्युपयुज्यंते यथादुरदृष्टप्रतिबद्धागुणाःप्रातिकूल्येनपरिणमंतेसददृष्टेनतुतद्विपरीतंक्रियतइतिसूत्रार्थः तस्मादयस्कांतमणिवदुदासीनोपीश्वरः स्वसत्तामात्रेणप्रधानंप्रवर्तयन्भक्तानननुगृह्णाति अतोमोक्षप्रदाताईश्वरोऽवश्यमस्तीतिज्ञेयमितियोगानांयुक्तिः ॥ ३ ॥ सांख्यानांयुक्तिमाह वदंतीतिद्वाभ्यां सर्वगतीर्विज्ञायसाक्षात्कृत्य सांख्यमतेहियथास्फटिकःस्वतःशुद्धोजपाकुसुमसान्निध्याद्रक्तःसएवस्फटिकांशेधीप्रमोषेपद्मरागःसोपिचंद्रिकायामिंद्रनीलइत्यध्यासपरंपरा तथाचिदात्मास्वतःशुद्धोमायायोगादीश्वरोऽविद्ययाब्रह्मधीप्रमोषेसूत्रात्मा अविद्या

अनीश्वरःकथंमुच्येदित्येवंशत्रुकर्शन ॥ वदंतिकारणश्रैष्ठ्यंयोगाःसम्यङ्मनीषिणः ॥ ३ ॥ वदंतिकारणंचेदंसांख्याःसम्यग्
द्विजातयः ॥ विज्ञायेहगतीःसर्वाविरक्तोविषयेषुयः ॥ ४ ॥ ऊर्ध्वंसदेहात्सुव्यक्तंविमुच्येदितिनान्यथा ॥ एतदाहुर्महाप्राज्ञाः
सांख्यंवैमोक्षदर्शनं॥॥ ५ ॥ स्वपक्षेकारणंग्राह्यंसमयेवचनंहितं॥ शिष्टानांहिमतंग्राह्यंत्वद्विधैःशिष्टसंमतैः॥ ६ ॥

प्राबल्येविराट् अतिप्राबल्येविश्वोव्यष्टिदेहमात्राभिमानी तत्रयथाघटांतर्गतादीपप्रभाघटमात्रंभासयतिघटच्छिद्राद्बहिर्गताकंचिद्भवनगतंविषयंसर्वात्मनाघटाद्बहिर्गताकृत्स्नंभवनोदरंव्याप्नोतितथाप्रत्यक्चितिर्देहावृतादेहमात्रंभासयतिदेहेंद्रियादिद्वारादेहाद्बहिर्गतासतीब्रह्मांडांतर्गतंकंचिच्छब्दादिकंविषयंगुरूक्तयुक्त्याप्रत्यक्प्रवणस्यसर्वात्मनादेहाध्यासनिवृत्तौकृत्स्नंत्रिभुवनोदरंव्याप्नोति तदानीमयंसर्वात्मकोविराडस्मीत्यभिमन्यते ततोऽविद्यायास्तानवेसूत्रात्मास्मीति तस्यावशेईशोस्मीति मायायाश्चविनाशेशुद्धचिन्मात्रात्मनादीप्यतइत्ययमनुभवक्रमः तत्रविश्वस्यविराट्सूत्रेशशुद्धप्रापिकाःक्रमेणचतस्रोगतयस्ताः सर्वाःसाक्षात्कृताश्चेत्सुव्यक्तंसुतरांव्यक्तं देहाद्देहचतुष्टयादूर्ध्वंब्रह्मवित्मुच्येत् ब्रह्मण्यज्ञानबलक्रमेणेशादिविश्वांताध्यासस्तत्तानवक्रमेणनश्यतिचपूर्वंपूर्वंरूपमुपतिष्ठति सर्वात्मनात्वध्यासनिवृत्तौस्फटिकवदनुपाधिप्रत्यक्तंप्रकाशतइत्यनुभवबलादेवसिद्ध्यतिकिंतटस्थेश्वरेणांतर्गडुनेतिसांख्यामन्यंते ॥ ४ ॥ ५ ॥ स्वपक्षइति एवंपक्षद्वयेपियुक्तौसत्यांयःस्वस्यसंमतःपक्षस्तद्विषयैवयुक्तिर्ग्राह्या वचनमपीशमतेप्रागुदाहृतमेव समयेस्वस्वपक्षे सांख्यमतेपिअयमात्माब्रह्म सोयमात्मा चतुष्टयादित्युपक्रम्यविश्वतैजसप्राज्ञान्जाग्रत्स्वप्नसुषुप्ताभिमानिनःक्रमेणनिर्दिश्यशिवमद्वैतंचतुर्थमन्यंतेसआत्मासविज्ञेयइतिशुद्धात्मनोज्ञेयत्वपरं तत्रैवप्राज्ञंप्रकृत्यएषसर्वेश्वरइत्याद्यामनानान्नप्रतीचोन्यईशोस्तीतिगम्यते तत्रापिस्वपक्षानुसारियद्वचनंतदेवहितं ॥ ६ ॥

Digitized by Google